

ניהול פרוייקטים על פי מקורות חז"ל

צבי ברנשטיין

הקדמה

הנושא של ניהול פרוייקטים על פי המקורות חייב להתקשר ל"פרוייקט הגדול" והוא בריאת העולם. המינוח "פרוייקט" בדרך כלל מתייחס למשימה חד פעמית הדורשת טיפול מיוחד ומשאבים מיוחדים כדי לבצע אותה. בריאת העולם נכנסת להגדרה זאת על ידי זה שהיא היתה באמת משימה חד פעמית ודרשה טיפול מיוחד ומשאבים מיוחדים.

בריאת העולם היתה גם הפרוייקט הראשון בהסטוריה וגם הפרוייקט המסובך והמורכב ביותר.

נשאלת השאלה, האם ניתן להתייחס לבריאת העולם בפרוייקט במובן המקובל? לפי ההגדרה, כנראה שכן. אבל יש כאן שאלה יותר בעייתית. לכל פרוייקט יש את המוביל של הפרוייקט. האם ניתן להתייחס להקב"ה בעצמו כמנהל הפרוייקט הגדול הזה? האם יש בעיה לייחס לקב"ה תכונות אנושיות כאשר ברור שהקב"ה הוא מעל כל תכונה אנושית? הלא הרמב"ם הקדיש את כל הספר "מורה נבוכים" כדי לשלול את האפשרות הזאת. שלא יהיה למי שהוא אפילו מחשבה ראשונית, אפילו "הווא אמינא" שלקב"ה קיימים תכונות אנושיות. ואם כן, האם יש מקום להתייחס לבריאת העולם במובן של פרוייקט לפי המובן המקובל? והאם ניתן לנו לתת להקב"ה את התואר "מנהל פרוייקט" ולייחס אליו בצורה זאת של תכונות אנושיות?

התשובה טמונה בעומק הפשט של המדרשים בפרשת בראשית המתייחסים לנושא של בריאת העולם. אבל על מנת לתת תשובה לשאלה זו נקדים ונביא מדרש אחר. המדרש

בפרשת כי תשא¹ מביא את הפסוק באיוב²: "אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה". וזה לשון המדרש: "אמרו רבנן, צריך אדם להיות נוטל משל לומר פרקו או אגדתו או מדרשו, בשעה שהוא מבקש לאמורם בצבור לא יאמר הואיל שאני יודע ביפה כשאכנס לדרוש אני אומר, א"ר אחא מן הא-להים אתה למד כשבקש לומר תורה לישראל אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל שנאמר אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואח"כ ויאמר לאדם, וכן³ "וידבר אל-הים את כל הדברים האלה", ואח"כ "לאמר לישראל".

"כשבקש לומר תורה לישראל אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל". מכאן יש ללמוד מהקב"ה שלפני שמדברים בצבור יש צורך להכין ולחזור שוב ושוב. הקב"ה למד את החומר, וחזר עליו שוב ושוב עד ארבע פעמים עד שהיה מוכן להעביר את השיעור לכלל ישראל ולמסור להם את התורה.

דבר זה טעון בירור. הלא מדובר כאן על הקב"ה שהוא כל יכולי הקב"ה צריך להכין את הש יעור שלו ולחזור עליו ארבע פעמים לפני שהוא יכול לדבר בציבור? האם הוא עלול לטעות? האם הוא יגיד דבר לא ברור?

למרות שאסור לייחס לקב"ה תכונות אנושיות, ובמיוחד בנושא זה - הלא הקב"ה אינו טועה; והחשש שיעביר מסרים לא ברורים אינו קיים כלל, לפעמים, הקב"ה עושה פעולה אנושית, השייכת רק לבריות עם תכונות אנושיות. בדרך זו הוא רוצה ללמד אותנו דרך התנהגות. "אבא שאול אומר: ואנוהו - הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום"⁴.

גם בנושא שלנו בבריאת העולם - הקב"ה רוצה להראות לנו איך עלינו לטפל בדבר מורכב - לעשות פרויקט מסובך. לצורך זה הוא התנהג לפי הדרך האנושית כדי ללמד את האנושות איך להתנהג.

וכך פותח מדרש בראשית רבה⁵ על הפסוק: "ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת"⁶ - "רבי הושעיה רבה פתח... בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין אינה בונה עושה מדעת עצמו אלא מדעת האומן והאומן אינו בונה מדעת עצמו אלא

1. שמות רבה פרק מ,א.

2. איוב פרק כח

3. שמות כ

4. מסכת שבת דף קלג:

5. ב"ר א,א

6. משלי פרק ח

דיפתראות ופינקסאות יש לו האיך הוא עושה פשפשין, כך היה הקב"ה הביט בתורה ובורא העולם".

המדרש כאן מתאר מלך בשר ודם שמתנהג בצורה מסוימת והקב"ה גם נוהג כך. הוא גם ממנה אדריכל לתכנן את בריאת העולם.

במדרש השני של בראשית רבה אנחנו רואים את ההפך.

וז"ל המדרש: "ד"א כי גדול אתה ועושה נפלאות, בנוהג שבעולם מלך ב"ו מתקלס במדינה, וגדולי המדינה מתקלסין עמו, שנושאין עמו במשאו, אבל הקב"ה אינו כן, אלא הוא לבדו ברא את העולם, הוא לבדו מתקלס בעולם, הוא לבדו מתהדר בעולמו, א"ר תנחומא כי גדול אתה ועושה נפלאות, למה כי אתה אלקים לבדך, אתה לבדך בראת את העולם"

יש כאן שני מדרשים אחד אחרי השני. שניהם עמודי התווך של כל המדרשים של בראשית רבה - הם המדרשים הראשונים הנמצאים בפתיחה לשאר המדרשים. יש כאן סתירה מאחד לשני. במדרש הראשון כתוב שמלך בשר ודם עושה פעולה מסוימת. במקרה זה הוא ממנה אדריכל לתכנן פרוייקט, והקב"ה גם עושה כך. הוא כמו מלך בשר ודם, הוא גם עושה כמוהו. לעומת זאת, במדרש השני אנחנו רואים את ההפך - חס ושלום לומר שהקב"ה כמו מלך בשר ודם. מלך בשר ודם עושה את העבודה עם אחרים. הקב"ה אינו כן, הוא לא צריך אף אחד.

כאן אנחנו רואים איפה עובר הגבול.

העולם הוא דבר מורכב. הקב"ה רוצה להראות לנו את המורכבות של בריאת העולם. המשנה במסכת אבות אומרת: "בעשרה מאמרות נברא העולם... והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות". הקב"ה רצה לברוא עולם שהוא מורכב. העולם הוא לא מקום פשוט. העולם צריך להיות מקום שיש לכל אחד ואחד זכות בחירה. קיימות התלבטויות. אין דבר פשוט וברור בעולם. אם כך, הצדיקים מקבלים שכר כשרואים ומרגישים את הקב"ה למרות שהוא מוסתר וקשה לראות אותו. ושכרם בעקבות כך גדול מאד. לעומת זאת, הרשעים אינם רואים את הקב"ה בערפל שהוא פיזר בעולם, ויש להם את זכות הבחירה להחריב את העולם אם הם רוצים. המי לה "עולם" בא מלשון "העלם" על פי "השפת אמת", המקום שהקב"ה מסתיר את עצמו בכוונה תחילה.

7. בראשית רבה א, ג.

8. פרקי אבות ה, א.

הקב"ה לא מסתיר מאתנו את מורכבות העולם. הוא ברא את העולם כמו כל פרוייקט מורכב. כשהמלך בונה את הפלטין שלו ובונה אותו בצורה מסוימת, גם הקב"ה עושה כן. אם כך, אין בעיה לומר שהקב"ה עושה כמו המלך בשר ודם.

מצד שני, יש עדיין לחפש בתוך כל הערפל את הקב"ה בכבודו ובעצמו. ואם כך, יש נקודות שהקב"ה לא עושה כמו המלך. הקב"ה ברא את העולם לבד, בלי עזרה. ובכך הוא לא עשה כמו המלך שיוצא עם הפמליא שלו. עם כל המורכבות שיש בעולם, יש להתנהג כמו הצדיקים, ולמצוא את הקב"ה בתוך כל הערפל ובתוך כל המורכבות שיש בבריאת העולם. יש לחפש בתוך העולם גם החלק הראשון של המשנה "והלא במאמר אחד יכול להבראות".

דרישה מבצעית

השלב הראשון בביצוע כל פרוייקט מורכב זה הדרישה המבצעית. יש להדגיש את מטרות הפרוייקט, מה הפרוייקט צריך להשיג ולחדש. בב"ר⁹ מובא: "ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להבראות, התורה והכסא הכבוד נבראו, תורה מנין שנאמר¹⁰ ה' קנני ראשית דרכו, כסא הכבוד מנין דכתיב¹¹ "נכון כסאך מאז" האבות וישראל ובית המקדש ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות, האבות מנין שנאמר¹² "כענבים במדבר" וגו', ישראל מנין שנא¹³ "זכור עדתך קנית קדם", בהמ"ק מנין שנאמר¹⁴ "כסא כבוד מרום מראשון" וגו', שמו של משיח מנין שנאמר¹⁵ "יהי שמו ל עולם" וגו', רבי אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה".

יש כאן ששה דברים שנבראו לפני בריאת העולם. נתייחס עכשיו לאלו שעלו במחשבה להבראות: אבות, ישראל, בית המקדש ושמו של משיח¹⁶. ברשימה זאת יש את ההשתלשלות ההיסטורית של כלל ישראל המתחילה באבות, וממשיכה עד בנין בית המקדש ובריאת המשיח. זאת מטרתו של בריאת העולם - להגיע לעולם מתוקן, לעולם של "שמו של המשיח". הדרך תהיה ארוכה. יש הרבה אבני דרך באמצע. אבל בסוף, המטרה תושג. זהו מטרתו של בריאת העולם וזאת הדרישה המבצעית.

9. א, ד.

10. משלי ח

11. תהלים צג

12. הושע ט

13. תהלים עד

14. ירמיה יז

15. תהלים עב

16. ראה ח"א להמהרש"א פסחים דף ה שהטעם שנזכר "שם של משיח", מכיוון ששמו הוא "מנחם", וחז"ל רוצים להזכיר ענין הנחמה של כלל ישראל בכל הזמנות

את הצורך להגדיר מטרות שמצאנו אצל הקב"ה בבריאת העולם ניתן למצוא גם במקומות אחרים. אנחנו מוצאים אצל אדם הראשון שהוא מסר שבעים שנה מחייו לדוד המלך. בגלל זה הוא חי רק תשע מאות ושלשים שנה במקום אלף שנה. אדם הראשון התחיל את ההיסטוריה של האנושות. הדבר הראשון שהוא עשה היה לקבוע את המטרה ולראות האם כדאי להתחיל בכלל דבר שלא יגיע למטרות חשובות. בדרך זו הוא דאג לדוד המלך שיחיה מספיק זמן להתחלת משפחת המלוכה עד שבסופו של דבר י נחתן יהיה להגיע לביאת המשיח. אז, אדם הראשון ראה שניתן להתחיל, שיש מטרה ברורה ומוגדרת שהאנושות בסופו של דבר תגיע אליו.

עוד דוגמא לנושא זה הוא אברהם אבינו. אברהם אבינו הוא היהודי הראשון והוא הקים את עם ישראל. בפסוק בפרשת לך לך¹⁷ כתוב: "וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט". מפרש הזוהר: "זה מלך המשיח". מצאצאי לוט יבא מלך המשיח. המשיח יבוא דרך רות המואביה שממנה תצמח מלכות בית דוד. הדרך תהיה קשה ומפותלת מאד עד שיגיע מלך המשיח. אבל, זה נתן תקוה לאברהם אבינו שהמטרה הנשגבת בסופו של דבר תגיע. אם כך, אברהם אבינו בחר דוקא בלוט כשהוא נכנס לארץ ישראל כדי להראות שיש מטרה לכל מה שכלל ישראל יעבור וכדאי להתחיל ולבנות את עם ישראל.

תכנון

בשלב התכנון יש לייצר את תוכנית העבודה ותוכניות המוצרים שיש לייצר. במדרש הראשון של בראשית רבה מובא מה היו התוכניות של בריאת העולם. "בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות, ופינקסאות יש לו, לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפשין, כך היה הקב"ה מביט בתורה, ובורא את העולם, והתורה אמרה בראשית ברא אלקים, ואין ראשית אלא תורה, היאך מה דאת אמר "ה' קנני ראשית דרכו"¹⁸. הדיפתראות והפינקסאות אלה הם התוכניות של העולם. התוכניות של בריאת העולם נמצאות בתוך התורה. לפעמים, ניתן לסגור תוכניות של פרוייקט, אבל יש לגנוז אותם ולהמתין עד הזמן שהוא בשל למימוש התוכניות. בדרך כלל, יש שינוי בצרכים והתוכניות משתנות. ניתן לראות את ערך הפרוייקט על ידי זה שרואים שהמטרות לא השתנו והתוכניות המקוריות עדיין בתוקף. "דאמר ר"ש בן לקיש שני אלפים שנה קדמה התורה

17. בראשית פרק יב, ד.

18. ב"ר א, א.

לברייתו של עולם¹⁹. עבר הרבה זמן מסיום התוכניות עד מימוש הפרוייקט. דבר זה לא פגע בביצועו ומטרתו.

העולם נברא עם תוכנית עבודה מאד צפוף - שבעת ימים. אבל מסתבר שהיא היתה תוכנית לתווך ארוך.

תיכון

השלב הבא של ביצוע פרוייקט הוא התיכון. בכל פרוייקט יש בעיה של מורכבות. הפתרון של המורכבות הוא השיטה של "הפרד ומשול". יש לחלק את הפרוייקט לתתי פרוייקטים ולנהל כל אחד בנפרד. בנוסף להגדרת כל תת פרוייקט יש להגידר את הממשק בין כל התתי מערכות. "בראשית ברא א-לקים את השמים ואת הארץ"²⁰. הקב"ה ברא שני עולמות נפרדים את השמים ואת הארץ. כל עולם ועולם הקב"ה ברא לפי חוקים שונים והוא שם אוכלסיות שונות בכל עולם כזה.

מובא במדרש²¹: "אימתי נבראו המלאכים ר' יוחנן אמר בב' נבראו המלאכים, הה"ד"ה המקרה במים עליותיו" וגו' וכתב "עושה מלאכיו רוחות"²², ר' חנינא אמר בה' נבראו מלאכים, הדא הוא דכתיב "ועוף יעופף על הארץ" וכתב "ובשתים יעופף"²¹, רבי לולינא בר טברין אמר בשם רבי יצחק בין על דעתיה דרבי חנינא בין על דעתיה דרבי יוחנן, הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום, שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע, וגבריא אל בצפוננו, והקב"ה ממדד באמצעו אלא "אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי וגו' מאתי"²³ מי אתי כתיב, מי היה שותף עמי בברייתו של עולם?"

במדרש זה רואים חידוש גדול. לכאורה, המלאכים שייכים לעולם רוחני לגמרי. הם אינם שייכים כלל לעולם הגשמי ואין קשר ביניהם לעולם הגשמי. אבל במדרש זה רואים להפך. המלאכים לא נבראים עד יום שני. רק כאשר העולם הגשמי היה קיים היה ניתן לאכלס את העולם הרוחני. לעולם הרוחני אין זכות קיום בלי העולם הגשמי. לפני בריאת עולם הגשמי לא היה עולם רוחני.

19. שם ח, ב
20. בראשית א, א
21. בראשית רבה א, ג
22. תהילים קדו
23. ישעיה ו
ישעיה מד

ניתן להוסיף חידוש אפילו יותר גדול מזה. מובא במדרש²⁴: "אמר ריש לקיש "ורוח אלהים מרחפת על פני המים" זו רוחו של מלך המשיח היך מה דאת אמר "ונחה עליו רוח ה' "²⁵ אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך".

הקב"ה לא רצא לברוא את המלאכים ביום ראשון. זה מכיוון שיש פתח לכפירה. אנשים יאמרו שהיה שותף לקב"ה במעשה בראשית. מיכאל וגבריאל עזרו לקב"ה לברא את העולם.

לעומת זאת, למרות שהמלאכים נבראו לאחר יום ראשון והקב"ה לא רצה לברוא אותם ביום ראשון כדי שלא יגידו שח"ו המלאך היה שותף להקב"ה במעשה בראשית, בכל זאת, לאדם, יש אפשרות להיבראות ביום ראשון. אין סכנה שיאמרו שהוא שותף להקב"ה. אדם, שהוא מאוכלסיית העולם התחתון יש באפשרותו להגיע למדרגה יותר גבוה ממלאך מעולם עליון.

עניין זה שמובא גם בגמרא במסכת שבת²⁶: "דאמר רב המנונא: כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית" - האדם יכול להגיע למעלה יותר גבוהה מהמלאכים ולהפוך להיות שותף ממש לקב"ה. המלאכים אינם יכולים.

מצאנו את החלוקה שהקב"ה עשה בבריאת עולמו. עכשיו, נשאר לנו למצוא את הממשקים בין שני העולמות. לזה, אנחנו חוזרים למדרש שהבאנו לעיל: "ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להבראות". התייחסנו כבר לאלה שעלו במחשבה להיבראות: אבות, כלל ישראל, בית המקדש ושמו של משיח. נתייחס עכשיו לשני הדברים שעלו במחשבה להיבראות: תורה וכסא הכבוד. מה מיוחד בשני דברים האלה?

התשובה מונחת בדברים האמורים לעיל. קיים עולם תחתון ועולם עליון וצריך משהוא שיקש את שני העולמות האלה. המדרש אומר לנו שמה שמקשר בין עולם התחתון ועולם העליון זה שני הדברים האלה: כסא הכבוד והתורה.

24. בראשית רבה ח, א

25. ישעיה יא

26. שבת קיט.

בתורה, מוגדרים המצוות. לפי המקובלים, עשיית מצוה יוצרת מלאכים ופועלת בצורות מיוחדות בעולמות העליוניים. אם כך, ברור שהתורה היא אמצעי לקשר את העולם התחתון לעולם העליון. מה שרואים מהמדרש הזה הוא שגם כסא הכבוד מקשר את העולם התחתון לעולם העליון.

מובא במדרש בפרשת בא²⁷: "שאל אבנימוס הגרדי את רז"ל אמר להם הארץ היאך נבראת תחלה, אמרו לו אין אדם בקי בדברים אלו אלא לך אצל אבא יוסף הבנאי, הלך ומצאו שהוא עומד על הקרויא אמר לו שאלה יש לי לשאול אותך אמר לו איני יכול לירד מפני שאני שכיר יום אלא שאל מה תבקש, אמר ליה היאך נבראת הארץ תחלה, אמר ליה נטל הקב"ה עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשה ארץ וצורות קטנים שהיו בעפר נעשו הרים וגבעות שנא" בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו"²⁸ וברור הוא הדבר באזני בני אדם..."

כסא הכבוד הוא מקור החומר שבו נבראו שמים וארץ. באמת, לרמב"ם במורא נבוכים²⁹ יש טענות קשות נגד המדרש הזה. האם ייתכן שהעולם נברא יש מיש? והלא הקב"ה ברא את העולם יש מאין? ואם כך, הוא לא נוצר מכסא הכבוד!

באמת, שאין לנו עסק בנסתרות. נביא מאמר חז"ל אחר. הגמרא מסכת שבת מביאה את הסיפור של מתן תורה והויכוח הגדול בין המלאכים ומשה רבינו. המלאכים לא רצו לוותר על התורה. התורה צריכה להישאר למעלה בעולם העליון ואסור לו להגיע לעולם התחתון.

מובא בגמרא במסכת שבת³⁰:

"ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים"³¹ - אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזיר להן תשובה! - אמר לפניו: רבונו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. - אמר לו: אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה, שנאמר "מאחז פני כסא פרשז עליו עננו"³². ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו. אמר לפניו: רבונו של עולם, תורה שא

27. שמות רבה יג, א

28. איוב לח

29. חלק שני פרק כו - שם המאמר מובא מפרקי דרבי אליעזר

30. מסכת שבת דף פח:

31. תהלים ח

32. איוב כו

תה נותן לי מה כתיב בה - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"³³. אמר להן: למ צרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם וכו'.

יש כאן ויכוח גדול בין המלאכים למשה רבינו. באמת, אם התורה קדמה לבריאת העולם כל כך הרבה זמן היא באמת שייכת לעולם הרוחני. זאת טענת המלאכים. האם יש דרך להביא את התורה לעולם התחתון ולבטא את הרוחניות שלה בדרך שבני אדם יכולים להבין אותה? מה אמר הקב"ה למשה רבינו? "אחוז בכסא כבודי". כסא הכבוד היא הגשר בין העולם העליון ועולם התחתון. אם ניתן לקב"ה להמליך את עצמו על כל העולם ולברוא כסא וכביכול לשבת עליו, אם כך הם פני הדברים יש לנו דרך לגשר בין העולמות. ואם כך, ניתן להביא את התורה לעולם התחתון בצורה שגם בני אדם יכולים להתייחס אליה. מיד, משה רבינו הביא את הפסוקים השייכים רק לבני אדם, בגלל שהוא מצא את הדרך - על ידי ה"אחיזה בכסא הכבוד" להבין את התורה בצורה אנושית ולא בדרך שהמלאכים הבינו אותה.

ואלה הדרכים שכסא הכבוד מגשר בין שתי העולמות. אבל ניתן ללכת צעד אחד יותר קדימה. "כי יד על כס י-ה מלחמה ה' בעמלק מדר דר"³⁴. ואומר רשי:

"כי יד על כס י-ה" "ידו של הקב"ה הורמה ליטבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית, ומהו כס, ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחציו, נטבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו". תפקידנו הוא להחזיר את שלימותו של כסא הכבוד על ידי מחיית עמלק. וזה מוטל עלינו בעולם התחתון. אם כך, צורת הכסא מושפעת ממעשינו בעולם התחתון. הכסא הוא הדרך שאנחנו משפיעים באופן ישיר על העולם העליון.

Rapid Prototyping

לפני שלב הביצוע של פרוייקט מורכב, יש לנסות להוריד כמה סיכונים שאפשר. אחד מהדרכים להוריד סיכונים זה ליצור אבי טיפוס של הפרוייקט וללמוד לקחים מאבי הטיפוס. וכך עשה הקב"ה בבריאת העולם. הוא ברא כמה עולמות כ"אבי טיפוס" לעולם שלנו. כתוב במדרש³⁵:

33. שמות כ

34. שמות פרק יז

35. בראשית רבה ג, ז

"א"ר אבהו מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן, עד שברא את אלו, אמר דין הניין לי, יתהון לא הניין לי, א"ר פנחס טעמיה דר' אבהו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד דין הניין לי, יתהון לא הניין לי."

הקב"ה ברא הרבה עולמות לפני שהוא ברא את העולם שלנו.

בנושא של אבי טיפוס יש בעיה. יש לבצע ניתוח של יתרונות וחסרונות לכל פתרון שמוצע. לפעמים ההחלטות הם קשות ולא חד משמעיות. לאחר קבלת החלטה, יש לפעמים הרהורים "מה היה קורה אם החלטתי אחרת?" המדרש כאן אומר לנו דבר נפלא. הקב"ה אומר "דין הניין לי, יתהון לא הניין לי" את זה אני אוהב ואת האחרים אני לא אוהב. אני הולך על הפתרון הזה ואני לא מסתכל אחורה. אין מקום לשאול שאלות "מה היה קורה אם עשיתי אחרת?". אין כאן מקום לחרטה מההחלטה. ההחלטה התקבלה ו"די הניין לי יתהון לא הניין לי". הקב"ה לא מגלה שום מידע לגבי תוכנם של עולמות אלה שהוא ברא. אין שום סיבה לעשות את זה.

שלב הביצוע

השלב הבא של הפרוייקט הוא שלב הביצוע בפועל. יש בחלק הזה הרבה מרכיבים כמו עמידה בלוח זמנים. הל"ז של מעשה בראשית הוא די ברור הששה ימים של בריאת העולם. בכל פרוייקט שנמצא בשלב הביצוע, יש בעיה של שינויים לא צפויים ובעיות לא צפויות. הביצוע לא הולך בדיוק לפי התכנון. כאן נדרש גמישות יתר מצד מנהל הפרוייקט והרבה חכמה כדי להתפשר ולתת לפרוייקט להתקדם למרות בעיות לא צפויות. דבר זה בולט מאד במעשה בראשית. הגמרא במסכת מגילה³⁶ אומרת:

"אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער. "ויהי בימי אחשורוש" - הוה המן, "ויהי בימי שפט השפטים" - הוה רעב, "ויהי כי החל האדם לרב" "וירא ה' כי רבה רעת האדם".

מיד שואלת הגמרא: "והכתוב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד! והאיכא שני, והאיכא שלישי, והאיכא טובא! אמר רב אשי: כל ויהי - איכא הכי, ואיכא הכי. ויהי בימי אינו אלא לשון צער".

הגמרא דוחה את הפירוש הראשון של המימרא שכל מקום שכתוב ויהי הוא לשון צער, אלא איכא הכי ואיכא הכי. רק במקרה שכתוב "ויהי בימי" זה לשון של צער. ונראה שתשובה

36. מגילה דף י:

זאת לא מקובלת על כולם. ה"אור החיים" לדוגמא דורש כמעט כל פעם שכתוב "ויהי" בתורה. ויש הרבה מקומות במדרשים³⁷ שהמדרש משקיע מאמצים רבים כדי לדרוש את המילה "ויהי".

אם כן, מה הפירוש של "ויהי" בקשר לכל יום של מעשה בראשית? איזה צער היה? והתשובה היא שבכל יום היה צריך להיות פשרה מסויימת בגלל משהוא שלא היה לפי התכנון. וזה קרה בכל יום ויום. בכל יום היה צורך לקבל החלטה קשה על המשך הדרך שהוא לא היה בדיוק לפי התכנון המקורי.

נתחיל מיום ראשון. "ויבדל א-לוקים בין האור ובין החושך"³⁸. ואומר רש"י³⁹: "ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא". ממש מהתחלת הבריאה היה צורך להתפשר על עולם פחות מושלם, לא לפי התכנון.

יום שני היה היום העצוב ביותר בבריאת העולם. ביום זה לא כתוב "כי טוב". ואומר המדרש⁴⁰:

למה אין כתיב בשני כי טוב, רבי יוחנן תני לה בשם רבי יוסי ב"ר חלפתא שבו נבראת גי הנם, שנא' כי ערוך מאתמול תפתה⁴¹, יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום, רבי חנינא אומר שבו נבראת מחלוקת, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים.

המחלוקת היא הבסיס למלחמות שהרסו את העולם במשך ההיסטוריה, ואם כך לא ניתן להגיד "כי טוב" על יום כזה. וזה גם הסיבה שכתוב "ויהי" לשון צער.

ביום שלישי גם היה יום של שינויים. מובא בפסוק בפרשת בראשית⁴²: ויאמר א-לקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן. ואחר כך כתוב⁴³: "ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ פרי אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב". ואומר רשי: "עץ פרי - שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא "ותוצא הארץ עץ עושה פרי, ולא העץ פרי", לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה".

37. רבא שמו"ר בפסוק "ויהי בשלח פרעה את העם"

38. בראשית א, ד

39. רש"י שם

40. בראשית רבה ד, ו

41. ישעיה ל

42. בראשית א, יא

43. שם פסוק יב

גם ביום שלישי הביצוע לא היה לפי התכנון. במקור, הפירות היו צריכים להיות "טעם העץ כטעם הפרי", והם לא יצאו בצורה הזאת. "ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי".

ביום רביעי היה הסיפור המפורסם של השמש והירח. היה צריך להיות "שני המאורות הגדולים"⁴⁴, ואמר הקבה לירח "לכי ומעטי את עצמך!"⁴⁵ ולכך, גם ביום רביעי יש לשון של "ויהי" לשון וי.

ביום חמישי גם היה משהוא שלא הלך לפי התכנון. מובא ברש"י⁴⁶: "התנינים - דגים גדולים שבים. ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם"

הקב"ה ראה שאין העולם יכול להתקיים עם הלויתן, והרג אותו. "ויהי ערב ויהי בקר יום חמישי".

וביום שישי אין צורך להרחיב בנושא של חטא אדם וחוה ולמה זה גרם. ואם כך, כתוב "ויהי" בסיכום של יום שישי.

בכל יום ויום יש דוגמאות לדברים שלא הלכו לפי התכנון והיה צורך לפשרות. יש רק יום אחד שלא כתוב "ויהי" לשון צער, וזה שבת. רק ביום השבת, כשהקב"ה השיג את מטרתו, יש רק שמחה ולא צער.

תהליך סיום פרוייקט

התהליך של סיום פרוייקט הוא החלק הבעייתי ביותר בפרוייקט גדול. הבעיה הגדולה בנושא זה היא הרצון לשפר את המוצר ולעשות אותו יותר ויותר טוב. ניתן להמשיך כל פרוייקט עד אין סוף עם רעיונות חדשים, הצעות לשיפור, תיקון בעיות ו"באגים". יש צורך להכריז "עד כאן!", "אנחנו לא ממשיכים עם פיתוח של פרוייקט זה יותר", אלא מכריזים על סיומו. דבר זה בולט מאד במעשה בראשית. מובא במדרש⁴⁷: "ר' אומר אלו [נפש חיה שנבראו ביום שישי] השדים שברא הקב"ה את נשמתן וברא לבראות את גופן וקדש השבת ולא בראן, ללמדך דרך ארץ מן השדים שאם יהיה ביד אדם חפץ טוב או מרגלית ערב שבת עם חשיכה אומרים לו השלך ממך, שמי שאמר והיה העולם היה עסוק בברייתו של עולם וברא את נשמתן בא לבראות את גופן, וקדש שבת ולא בראן.

44. שם א, טז

45. חולין דף ט:

46. בראשית א, כא

47. "בראשית רבה ז, ה

הקב" לא הספיק לסיים עבודתו! באה שבת, היה צורך להפסיק. אסור להכניס יותר ויותר. יש גבול להרחבות ושיפורים. ניתן להמשיך עד אין סוף. אבל השבת מגיעה השבת היא סוף כל הפיתוח.

בדיקות

בדיקות פרוייקט מתבצעת על ידי הפעלת כל המערכת כקופסא שחורה. אסור להכניס יותר. יש הקפאת תצורה. וזה השבת. כתוב בפרשת בראשית⁴⁸: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי". העולם נשלם. אסור להכניס יותר. עכשיו התחיל השלב של הפעלת העולם באופן עצמאי, בלי לייצר שום דבר נוסף. וזה הענין של מנוחת הקב"ה בשבת. עד יום שבת, העולם לא התקיים בלי הפעלתו על ידי הקבה, בלי התוספות שהוא הכניס. רק ביום שבת, העולם התחיל לפעול באופן עצמאי, בלי עזרה חיצונית. וזה הפירוש של מנוחת הקב"ה ביום השבת.

48. בראשית א, לא